

Thoma Ionescu (1860-1926): 150 de ani de la naștere

O. Buda

Catedra de Istorie a Medicinii, Universitatea de Medicină și Farmacie "Carol Davila", București

Rezumat

Una din cele mai importante personalități ale chirurgiei mondiale a anilor 1900 a fost Thoma Ionescu. Fratele omului politic Take Ionescu, Thoma se înscrie la Facultatea de Medicină din Paris în anul 1879. A lucrat în secțiile de chirurgie pariziene ale lui D.M. Bourneville and J. Peyrot (Bicêtre), P. Berger (Tenon), A. Le Dentu (St. Louis) and A. Verneuil (Pitié-Salpêtrière). În 1894, contribuie la *Tratatul de anatomie* redactat de Poirier și Charpy, în care descrie pentru prima dată, în literatura de specialitate, foselele duodeno-jejunale, foselele sigmoidiene, teaca rectului și aripioarele rectale. Din 1895, Ionescu va conduce, la Facultatea de Medicină din București, catedra de anatomie topografică și clinică chirurgicală și ulterior, catedra de chirurgie clinică de la Spitalul Colțea. A fondat la Paris periodicul «Archives des Sciences Médicales» (1896). A adus contribuții, considerate clasice, în chirurgia oncologică a tubului digestiv, a cancerului uterin și a supurațiilor anexiale, în chirurgia simpaticului. A introdus rahianestezia înaltă și a amplificat operația Wertheim prin executarea limfadenectomiei lărgite (1902) a pelvisului. Creator de școală medicală, Ionescu a fost un savant prolific în domeniul chirurgiei experimentale.

Cuvinte cheie: chirurgie experimentală, simpatectomia cervicală, rahianestezia superioară, gastrectomie, nefropexie, histerectomie, anatomie chirurgicală

Abstract

150 years since the birth of Thomas Jonnesco (1860-1926)

One of the most important surgeons of the 1900 period was the Romanian-born Thomas Jonnesco. He became a surgeon in Paris (1885-1890) under the guidance of D.M. Bourneville and J. Peyrot (Bicêtre), P. Berger (Tenon), A. Le Dentu (St. Louis) and A. Verneuil (Pitié-Salpêtrière). In 1894, he gained at the Paris Faculty of Medicine the title of professor of anatomy. In the same year he was selected by the professors Poirier, Charpy and Nicolas to be their collaborator in a treatise of anatomy, published in 1894. In 1895, he returned to Bucharest to lead the Institute of Topographic Anatomy and Experimental Surgery, especially created for him. He also accepted the Chair of the Clinical Surgery of Colțea Hospital in Bucharest. In 1896 he founded in Paris the French periodical "Archives des Sciences Médicales". Jonnesco was a prolific surgeon in the field of experimental surgery, especially cervical sympathectomy, general spinal anaesthesia but also in surgical oncology and genito-urinary field. He also drew clinical correlations on surgical techniques of gastrectomy for cancer, on total abdominal genital ablation as treatment for septic conditions of the uterus and the adnexa or on the large abdominal hysterectomy with complete ilio-lumbo-pelvic lymph node dissection in uterine cancer, which refined Wertheim's hysterectomy method. Thomas Jonnesco is now considered the founder of the modern Romanian school of surgery.

Key words: experimental surgery, cervical sympathectomy, general spinal anaesthesia, gastrectomy, abdominal hysterectomy, nephropexy, surgical anatomy, Thomas Jonnesco

Correspondență: Conf. Dr. Octavian Buda
Institutul Național de Medicină Legală "Mina Minovici"
Șos. Vitan Bîrzești, nr. 9, 042122, Sector 4, București
România
E-mail: octbuda@voxline.ro

Anul 2010 prilejuiește o inedită dublă aniversare a profesorului Thoma Ionescu - 150 de la nașterea marelui savant (13 septembrie 1860) și 100 de ani de la demonstrațiile operatorii pe care chirurgul le-a făcut în cadrul unui turneu anglo-american la Londra, New York, Philadelphia, la Chicago și Rochester. (Fig. 1)

Paris, 1879-1895

Fratele omului politic Take Ionescu, Thoma se înscrie la Facultatea de Medicină din Paris în anul 1879, după terminarea liceului Sfântul Sava. Urmează în același timp și Facultatea pariziană de Drept, pe care o termină în anul 1882. Trece apoi concursul de externat și internat, perfecționându-și pe această cale pregătirea clinică și chirurgicală (1,2). Paralel cu activitatea sa în spital ca extern și intern, în anul 1887 obține locul de prosector asociat de anatomie și, mai apoi, prosector definitiv de anatomie al Facultății de Medicină din Paris, titluri dobândite prin concurs, la care s-a clasificat primul (3).

În 1885 este numit prin concurs intern provizoriu la spitalele și face serviciul la Pitalul Bicêtre, în secția de epilepsie a lui Désiré-Magloire Bourneville (1840-1909). În 1886 este numit intern definitiv al spitalelor pariziene și toți cei patru ani îi petrece în chirurgie, fiind pe rând, internul lui Jean Peyrot (1843-1917) la Bicêtre, Paul Berger la Spitalul Tenon, A. Le Dentu la Spitalul St. Louis și Aristide Verneuil (1823-1895) la Pitié-Salpêtrière. În 1889 a obținut cetățenia franceză, ca *Thomas Jonnesco*, semnând astfel în publicațiile occidentale. În 1890 concurează la medalia ce se dă la internii din anul al IV-lea pentru secția de chirurgie și obține locul al doilea, devenind astfel laureat al Spitalelor din Paris și obținând medalia de argint în chirurgie. În același an, studiul său prezentat la concursul pentru medalie, intitulat despre *Herniile interne retroperitoneale* a obținut premiul «Laborie» al Academiei de Medicină din Paris, premiu în valoare de 5.000 franci care se decerna «lucrării care a făcut să progreseze cel mai mult chirurgia în anul curent». Odată cu acest premiu, doctorul Thoma Ionescu devine și laureat al aceleiași Academiei de Medicină din Paris (3,4).

Își susține teza de doctorat în 1892, cu lucrarea *L'évolution intrauterine du colon pelvien*. Tot în anul 1892, în urma unui concurs la care este clasificat primul, Thoma Ionescu a obținut titlul de profesor agregat la Paris (1892-1894). În același an, Ministerul Instrucțiunii Publice din Paris l-a delegat pe Thoma Ionescu, acum devenit prosector la Paris, să evalueze și să raporteze asupra metodicii învățământului de anatomie în universitățile din Germania și Austria.

În 1894, când Paul Poirier (1853-1907) ia inițiativa elaborării la Paris a unui vast tratat de anatomie umană, sub redacția sa și a profesorilor Adrien Charpy (1848-1911) de la Toulouse, A. Nicolas și A. Prenant de la Nancy, lui Thoma Ionescu i s-a încredințat secțiunea despre tubul digestiv (aparatură bucală, faringele, esofagul, stomacul, intestinul și anusul), care a constituit volumul IV al tratatului, și în care descrie pentru prima dată în literatura de specialitate, fosetele duodeno-jejunale, fosetele sigmoidiene, teaca rectului și arpioarele rectale (5,6).

Figura 1. Thoma Ionescu, în jurul anului 1910



Catedra de anatomie topografică și clinică chirurgicală, București

În 1895, printr-o lege specială, se înființează la Facultatea de Medicină din București, Catedra de anatomie topografică și clinică chirurgicală, la care este chemat ca șef, Thoma Ionescu.

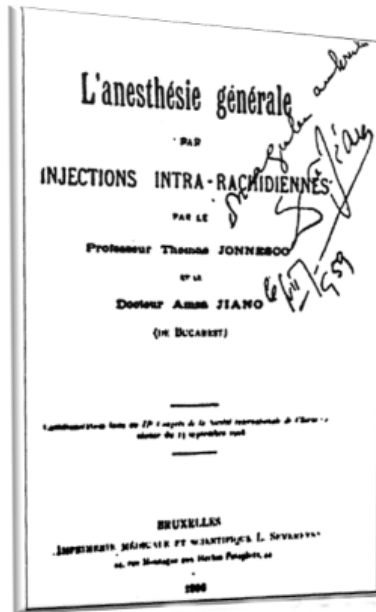
De formație anatomist și chirurg, el a înțeles de la bun început că bazele fundamentale ale învățământului chirurgical se sprijină și pe cunoașterea anatomiei chirurgicale alături de chirurgia experimentală. Iată de ce, Institutul de Anatomie a fost împărțit de Ionescu într-o secție de anatomie topografică și una de chirurgie experimentală. Cunoștințele de anatomie topografică și operatorie au dat posibilitate, atât profesorului, cât și școlii sale să imagineze sau să perfecționeze o serie de tehnici și metode chirurgicale inovatoare (4,7,8,9), dintre care unele au rămas valabile și în zilele noastre. (Fig. 2)

Thoma Ionescu a acoperit practic toată marea chirurgie a sfârșitului de secol 19 și început de secol 20: clinica



Figura 2. Medalie aniversară, în cinstea introducerii rahianesteziei înalte, 1908

Figura 3. Thoma Ionescu, Amza Jianu: *Anestezia generală prin puncție intra-rahidiană*, Bruxelles, 1908



chirurgicală, patologia generală și reperete metodice ale medicinei operatorii. (Fig. 3) Repertoriul contribuțiilor sale interesează chirurgia membrelor, chirurgia rahisului și cea a simpaticului prin tehnica simpatectomiei cervicale; în chirurgia capului și gâtului a practicat extracția tumorilor nervului optic fără ca globul ocular să fie afectat (abordul pe cale orbitară laterală cu lambou), a realizat un procedeu special în anchiloza temporomaxilară, a imaginat noi tehnici de craniectomie pentru intervențiile neurochirurgicale în epilepsie, sarcomul amigdalian, tumorile retrobulbare. În domeniul chirurgiei abdomenului a imaginat noi proceduri pentru cura radicală a herniei inghinale, în splenectomie, în rezecția stomacului în forme grave de ulcer, în chirurgia ulcerului duodenal prin rezecția pilorică, în laparatomiiile colonului pelvian, rezecția de rect, tratamentul operator al chistului hidatic hepatic și pancreatic, în sfera urologică prin nefropexia, prin cistorafia primară. A imaginat tehnica histerectomiei lărgite (consacrată ca metoda Thoma Ionescu) în operația radicală a cancerului uterin și a supurațiilor anexiale, etc.

Ca morfolog, a publicat studii importante privind studiul anatomic al faringelui, anatomia topografică a regiunii pilorice a duodenului (*Anatomie topographique du duodenum et hernies duodénales*), a peritoneului sau a colonului pelvian și a fasciei perirectale (10), cea din urmă, așa cum apare și în descrierile ulterioare ale lui Wilhelm Waldeyer (1836-1921).

Rezultatele cercetărilor sale le-a prezentat în numeroase lucrări științifice. Ele însumează o bibliografie cu peste 450 titluri, multe din ele cu caracter de monografii extinse, între care: *Tuberculose herniaire* (1891); *Gastrectomies pour cancer* (1891); *Technique opératoire des gastrectomies pour cancer* (1891); *Sur la résection du nerf maxillaire et du ganglion de Meckel* (1896); *Résection totale et bilatérale du sympathique cervical dans le traitement du goitre exphthalmique et de l'épilepsie* (1897); *Nouveaux procédés pour la cure radicale des hernies inguinales* (1897); *Craniectomia temporară* (1898); *Tratamentul glaucomului prin*

rezecția simpaticului cervical (1898); *Cistotomia prealabilă în rezecția uretrei* (1898); *La splenectomie* (1898); *Traitement chirurgical du cancer de l'utérus* (1900) ș.a. A fost și un inovator în domeniul anesteziologiei și a studiului analgeziei, promovând rahianestezia înaltă prin stovainizare, utilizabilă și în intervențiile chirurgicale pe cap și gât (11,12,13), metodă ce s-a impus ca «metoda românească» (*La rachiamesthésie générale*, 1919); a imaginat o serie de instrumente chirurgicale, între care mai multe tipuri de depărtătoare abdominale sau cele folosite în rezecția simpatică cervicală.

Prezențe internaționale

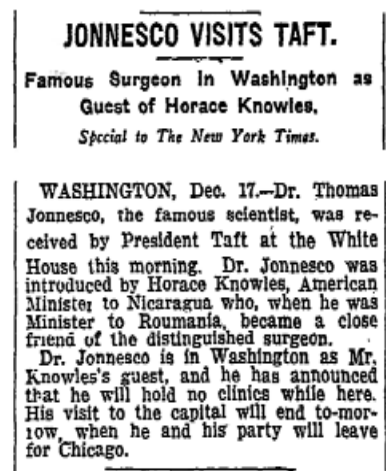
În 1905, la Congresul Societății Internaționale de Chirurgie de la Bruxelles (1,4), Thoma Ionescu prezintă, pentru prima oară în lume, principiile rezecției gastrice în afecțiunile necanceroase ale stomacului (rezecțiile gastrice parțiale).

La Londra, la Seamen's Hospital (14,15), apoi în America, la New York, Philadelphia, Chicago și în final la Rochester, Minnesota, în clinica condusă de frații William și Charles Mayo, Ionescu a făcut la sfârșitul anului 1909 și la începutul anului 1910 demonstrații operatorii pe segmentele superioare ale corpului sub rahianestezia înaltă (16,17).

Cu ocazia acestui turneu american, cotidianul New York Times din 18 decembrie 1909 anunța că "*Thoma Ionescu, faimosul om de știință, a fost primit la Washington la Casa Albă de către președintele american Howard Taft, prin mijlocirea ambasadorului american în Nicaragua, Horace Knowles, care atunci când a fost ambasador în România, a devenit un prieten apropiat al distinsului chirurg*". (Fig. 4)

În 1912, Ionescu a efectuat la Berlin o altă serie de demonstrații clinice, la invitația lui Eduard Sonnenburg (1848-1915), directorul clinicii chirurgicale a Spitalului Moabit, invitație făcută în numele Societății Imperiale Germane de Chirurgie, și unde savantul român a ținut o conferință în prezența

Figura 4. *The New York Times* din 18 decembrie 1909: Thoma Ionescu la Casa Albă



The New York Times
Published: December 18, 1909
Copyright © The New York Times

chirurgului german August Bier (1861-1949), cel care a introdus anestezia spinală în 1898 și ulterior analgezia intravenoasă (regională) cu procaină în 1908 (18,19).

O dispută conceptuală: Thoma Ionescu - Ernst Wertheim

În domeniul chirurgiei ginecologice, Thoma Ionescu a descris o tehnică specială de hysterectomie pentru corectarea retrodeviațiilor uterine (20). La congresul de ginecologie, obstetrică și pediatrie ținut la Marsilia în 1898, profesorul a făcut o comunicare asupra castrății abdominale totale pentru leziuni septice utero-anexiale, în salpingita bilaterală supurată. În 1902, ocupându-se de cancerul colului uterin, demonstrează, pe baza examenelor histologice ale ganglionilor pelvini, că operația Wertheim este incompletă și recomandă executarea limfadenectomiei lărgite a pelvisului (21).

După Ernst Wertheim (1864-1920), se proceda la extirparea în bloc a uterului neoplazic, împreună cu anexele și circa 1/3-1/2 din porțiunea superioară a vaginului și că nu trebuie îndepărtați decât ganglionii hipertrofiați (22,23). Ionescu a introdus aici o tehnică "de teritoriu limfatic" și, comentând cu acrimă polemică, arăta că "ablația câtorva ganglioni hipertrofiați vizibili, operație desemnată pe nedrept sub numele de evidare pelvină, este un nonsens chirurgical și nu are o rațiune de a exista". (Fig. 5) O astfel de concepție va fi continuată de personalități de talia lui Dimitrie Gerota (1867-1939), care subliniau importanța evidării limfatice în chirurgia oncologică (24). În continuarea cercetărilor din 1898, Ionescu a practicat castrăția abdominală totală cu evidare lombo-ilio-pelvică în neoplazia de col uterin (epiteliom, fibromiom) și în periteliomul primar ovarian cu metastazare în epiplon (1902, 1905).

Exereza simpaticului

Thoma Ionescu este unul dintre primii chirurghi din lume care s-a preocupat de chirurgia simpaticului. A introdus, după o tehnică proprie, printre primii din lume, rezecția simpaticului sacrat în algiiile pelviene. El a extins exereza lanțului simpatic cervical până la primul ganglion toracic în boala Basedow și în epilepsie, înainte de Mathieu Jaboulay (1860-1913). Astfel, în 1897 el a luat parte la Congresul Internațional de Medicină la Moscova, un congres animat de controverse aprinse și unde a prezentat rezecția simpaticului cervical în gușa exoftalmică și în epilepsie. (Fig. 6) A lărgit indicația acestui tip de intervenție în glaucom, migrena esențială, nevralgia facială, în angina de piept (25) și a asociat stelectomia cu simpatectomia cervico-toracică, în 1916, împreună cu Victor Gomoiu (1882-1960). Aceste studii sunt cuprinse în monografia *Le sympathique cervico-thoracique* apărută la Paris, Ed. Masson, în 1923, ce însumează experiența a peste 25 de practică chirurgicală experimentală (26).

Presă medicală și distincții academice

A fondat la Paris (!) între 1896-1900, și împreună cu Victor Babeș (1854-1926) și Nicolae Kalinderu (1835-1902), periodicul de limbă franceză «Archives des Sciences Médicales» și apoi

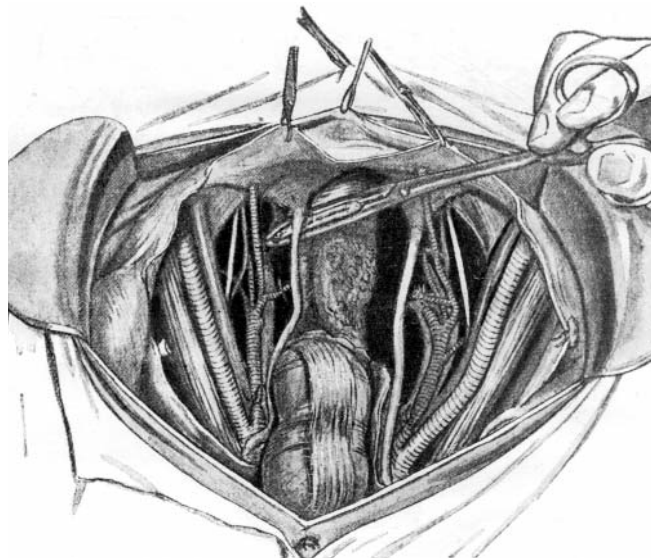


Figura 5. Evidarea lombo-ilio-pelvică: momentul operator după parcurgerea timpilor ilio-pelvic și hipogastric, cu disecția pelvisului

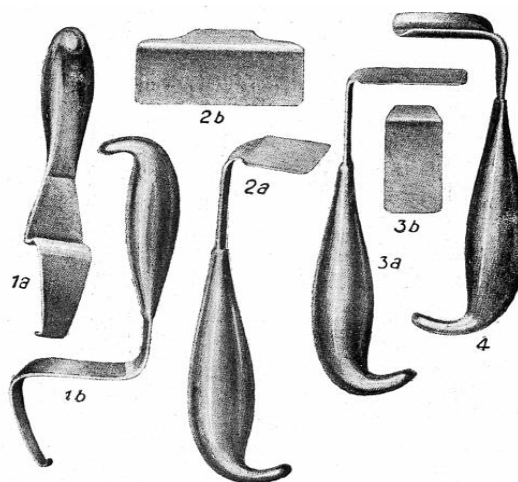


Figura 6. Rezecția totală a simpaticului cervical. Depărtătoarele model Thoma Ionescu

«Revue de Chirurgie» (1897), fiind inițiatorul și organizatorul, împreună cu Constantin Dimitrescu Severeanu (1840-1930), al Societății de Chirurgie din București, în 1898.

În trei rânduri, Thoma Ionescu a fost ales decan al Facultății de Medicină din București, 1906-1912, 1921-1923 și 1925-1926. Între 1912 și 1915 a fost rector al Universității din București, instituție care a tutelat în acea perioadă Facultatea de Medicină. S-a numărat printre militanții creării statului național român: în 1918 a făcut parte din Consiliul Național al Unității Românilor din Paris. Între 1920-1921, a fost primul delegat al României la sesiunile Ligii Națiunilor. În iunie 1925 a devenit membru de onoare al Academiei Române.

"Nu este suficient ca maestrul să fie mare savant, un practician emerit. Egoismul nu este creator și unde lipsește dragostea, fuge

tineretul. Ceea ce a adus tinere valori în jurul Profesorului a fost bunătatea sa. Nu a știut ce este ura, invidia, răzbunarea, nu a știut ce este egoismul persecutor și sterilizant” sunt cuvintele calde cu care Ion Cantacuzino l-a pretuit pe Thoma Ionescu, la trecerea sa în neființă, la doar 66 de ani, în 1926.

Bibliografie

1. Făgărășanu I. Viața și opera lui Toma Ionescu. București: Ed. Academiei; 1962.
2. Angelescu N. Thoma Ionescu. Chirurgia (Bucur). 2005; 100(1):9-10.
3. Setlacec D. Medicina românească - Medicină europeană (1859-1916). București: Ed. Medicală; 1995. p. 141-144, 219-257.
4. Setlacec D. Medicina românească - Medicină europeană (1918-1940). București: Ed. Humanitas; 1998.
5. Angelescu N. The influence of French surgery on Romanian surgery. Ann Chir. 2000;125(6):590-4.
6. Van Hoof H. Dictionnaire des éponymes médicaux: Français-Anglais. Peeters (Louvain-la-Neuve). 1993;360.
7. Androutsos G. The urologic work of Thomas Jonnesco (1860-1926). Prog Urol. 2001;11(6):1342-5.
8. Sârbu V. Pagini din istoria chirurgiei românești. București: Ed. Academiei; 2002.
9. Dumitrașcu DL, Shampo MA, Kyle RA. Thoma Ionescu- eminent Romanian surgeon. Mayo Clin Proc. 1999;74(9):900.
10. Chapuis P, Bokey L, Farher M, Sinclair G, Bogduk N, Bisset I. Mobilization of the rectum: anatomic concepts and the bookshelf revisited. Dis Colon Rectum. 2002;45(1):1-8; discussion 8-9.
11. Jonnesco T, Jiano A. L'anesthésie générale par injection intrarachidienne. II-e Congrès de la Société Internationale de Chirurgie (Bruxelles), 1908;279-304.
12. Jonnesco T. Remarks on general spinal analgesia. Br Med J. 1909;2(2550):1396-1401.
13. Parsloe C. Deliberate total spinal anesthesia: proponents and techniques (1901-1948). Int Congr Ser. 2002;1242:169-172.
14. McGavin L. Remarks on eighteen cases of Spinal Analgesia by the Stovaine-Strychnine Method of Jonnesco, including six cases of High Dorsal Puncture. Br Med J. 1910;2(2594):733-736.
15. Parsloe C. Three unusual reports with spinal anesthesia: McGavin, Pitkin and Tzaicou. Int Congr Ser. 2002;1242:199-201.
16. Decourcy JL. Newer methods of controllable spinal anesthesia. Am J Surg. 1928;5(6):620-4.
17. Eldor J. Combined spinal-epidural-general anesthesia, Med Hypotheses. 1995;45(1):86-90.
18. Hinnerk WF. The centennial of spinal anaesthesia. Anesthesiology. 1998;89(2):500-6.
19. Brill S, Gurman GM, Fisher A. A history of neuraxial administration of local analgesics and opioids. Eur J Anaesthesiol. 2003; 20(9):682-9.
20. Androutsos G, Diamantis A, Vladimirov L. The great oncologic surgery of the eminent Romanian anatomist and surgeon Thomas Jonnesco (1860-1929). J Buon. 2008;13(1):139-45.
21. Jonnesco T. Traitement chirurgical du cancer de l'utérus, Congr. per. internat. de Gynec. e Ostetrica (Roma), 1902;15-21.
22. Thiery M. Ernst Wertheim (1864-1920) and the operation of Wertheim. Gyneco Surg. 2008;5(4):333-334.
23. Magrina JF, Goodrich MA, Weaver AL, Podratz KC. Modified radical hysterectomy: morbidity and mortality. Gynecol Oncol. 1995;59(2):277-82.
24. Vasilescu C. Dimitrie Gerota. The history of the well done thing. Chirurgia (Bucur). 2005;100(2):103-8.
25. Halstead AE, Christopher F. Cervical sympathectomy for angina pectoris. Report of case. J Am Med Assoc. 1924;82(21):1661-4.
26. Drott C. The history of cervicothoracic sympathectomy. Eur J Surg Suppl. 1994;(572):5-7.